

С.О. Шехавцова, Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

С.О. Шехавцова

Компетентісний підхід як педагогічна умова формування соціокультурної компетентності у майбутніх вчителів іноземних мов

Дана стаття присвячена визначенню сутності та особливостей компетентісного підходу при формуванні соціокультурної компетентності майбутніх вчителів іноземних мов у вищому навчальному закладі. У статті робиться висновок, що компетентісний підхід є педагогічною умовою при формуванні ключових компетентностей у майбутніх фахівців.

Ключові слова: компетентність, компетентісний підхід, соціокультурна компетентність.

С.А. Шехавцова

Компетентностный подход как педагогическое условие формирования социокультурной компетентности у будущих учителей иностранных языков

Данная статья посвящена определению сущности и особенностей компетентностного подхода при формировании социокультурной компетентности будущих учителей иностранных языков в высшем учебном заведении. В статье делается вывод о том, что компетентностный подход является педагогическим условием при формировании ключевых компетентностей у будущих специалистов.

Ключевые слова: компетентность, компетентностный подход, социокультурная компетентность.

Повноправне входження України до Євросоюзу зумовлене необхідністю серйозних перетворень у різних галузях діяльності суспільства, у тому числі й у галузі вищої освіти. Зростання рівня загальної та професійної підготовки педагогічних кадрів відповідає потребам сучасного життя та є першочерговим завданням модернізації системи освіти.

На сучасному етапі актуальною постає проблема підготовки фахівців з іноземних мов, яка вимагає не тільки модернізації вітчизняної системи освіти, а й розробки нових освітніх підходів у ній. Зростання контактів між народами та країнами визначає зміни в бік соціокультурних пріоритетів у галузі освіти.

Мета цієї статті полягає у визначенні сутності та особливостей компетентнісного підходу як педагогічної умови формування соціокультурної компетентності в майбутніх учителів іноземних мов.

Протягом останніх років вітчизняні та зарубіжні вчені займаються вивченням та впровадженням компетентнісного підходу в систему освіти, при цьому пропонують своє бачення сутності та особливостей компетентнісного підходу. Серед них В. Серіков, В. Болотов, І. Зимня, О. Андрєєв, В. Байденко, Н. Селєзньова, С. Савченко, В. Колесов, Д. Іванов, В. Шадріков, Ю. Татур та ін.

Перш ніж розпочати аналіз компетентнісного підходу, слід визначити вживання терміну „підхід” у педагогічному розумінні. Треба зазначити, що цей термін у педагогічній науці вживається все частіше „як поняття, що визначає стратегію дослідницької та практичної діяльності” [4, с. 90]. С. Савченко дотримується думки, що поняття „підхід” значною мірою зумовлене соціальним контекстом, який визначає зміст, характер і спрямованість дослідницької діяльності. Він додає, що „підхід виступає як специфічна основа освітньої парадигми, фундамент її концепції, вказує на спроби побудови тієї чи іншої освітньої системи” [Там само]. Саме тому підхід є тією основою, що дозволяє цілісно формувати ту чи іншу компетентність у студента, тобто формувати певний тип педагогічного відношення.

Науковці та педагоги зазначають, що знаннево-орієнтована система освіти виявилася неефективною у сучасних умовах. Про це свідчать приклади із реального життя, а саме – найуспішніші випускники вищих навчальних закладів не можуть реалізувати себе у професійній діяльності, вони відчують свою не потрібність у сучасному суспільстві. Усе це відбувається тому, що, як стверджує Д. Іванов, знаннево-орієнтована освіта замкнулася сама на собі, яка створила велику кількість форм, що не існують ніде, крім самої сфери освіти [1,

с. 4]. Тобто, неефективність системи освіти полягає у тому, що її результати значущі тільки у самій системі освіти, але поза її межами вони не мають ніякого значення для суспільства і держави в цілому.

Треба зазначити, що компетентнісний підхід аж ніяк не протистоїть знаннево-орієнтованій освіті. Д. Іванов вважає, що річ у змісті слова „знання”, тому що поняття „знання” залишається остаточно невизначеним й до теперішнього часу. Науковці зробили спробу визначити зміст поняття „знання” через протиставлення йому поняття „інформації”, що є компонентом поняття „знання”. Так, знання завжди належать кому-небудь, його неможливо купити або вкрасти, натомість інформацію можливо отримати, купити і, нарешті, вона не має певного власника. І ще одне важливе зауваження, у той час коли знання стають всезагальним досягненням, вони збагачують досвідчених і націю в цілому, а інформація, у цьому випадку, втрачає свою цінність. Увійти у світ знань, також як і у світ мистецтва набагато трудніше ніж у світ інформації. Знання мають значення та цінність, інформація – це тільки засіб, що має ціну, але не цінність. Знання не мають ціни, вони мають життєвий та особистісний зміст [1, с. 6–7].

У контексті сказаного стає зрозуміло, що знаннево-орієнтована освіта, у більшій мірі, орієнтується на отримання інформаційного рівня у той час, як компетентнісний підхід орієнтується на формування цілісного особистісного досвіду та ціннісно-сислової оцінки у студентів в процесі навчання у вузі.

Так, представники компетентнісного підходу виступають проти абсолютизації одного із компоненту знання, а саме проти знань у формі інформації. Знаннево-орієнтований підхід пропонує масову практику трансляції готового знання, тобто інформації або вже складеної практики. На думку Д. Іванова, „компетентнісний підхід – це один з тих підходів, у якому відбувається спроба внести особистісний смисл у освітній процес” [1, с. 8]. Він зазначає, що сутність компетентнісного підходу полягає в тому, що він акцентує увагу на результаті освіти, причому у якості результату береться не сума засвоєної інформації, а здібність людини діяти у різних проблемних ситуаціях. Так, компетен-

тнісний підхід – це підхід при якому результати освіти стають значущими і поза системою освіти.

У сучасних умовах формування знань не є головною задачею системи освіти. Знання та вміння необхідні для компетентної людини, адже їх не достатньо для того, щоб бути успішною у сучасній інформаційній державі. Очевидно, для суспільства і для людини важливіше не енциклопедична грамотність людини, скільки здібність використовувати загальні знання та вміння на практиці для вирішення конкретних ситуативних проблем, що виникають у реальному житті.

На наш погляд, смисл поняття „компетентність” полягає в успішному житті людини, де існує велика кількість різноманітної діяльності, у якій може бути в тій чи іншій мірі людина перебувати успішно. Безумовно, це успішне існування залежить, у деякій мірі, від знань, вмінь та навичок, але бути компетентним поза межами реального досвіду неможливо. Саме в цьому полягає основна ідея компетентнісного підходу та причина його популярності у Західних країнах. Все більш широке впровадження компетентнісного підходу свідчить про те, що справжні знання – це індивідуальні знання, що з’являються та формуються у результаті досвіду своєї особистісної діяльності.

У контексті сказаного стає зрозумілим, що задача вищої освіти полягає не в тому, щоб студенти засвоїли той чи інший обсяг знань, а в тому, щоб зробити студента успішним з точки зору його діяльності, навчити його набувати індивідуальну компетентність в процесі діяльності у будь-якої сфері діяльності.

Контекстуально наші думки зближуються з думкою В. Байденко, який, аналізуючи сучасну педагогічну практику та загальну світову ситуацію, вважає, що „особистість повинна навчитися жити разом із іншими в умовах глобалізації, полікультурності, у злагоді з іншими культурами, типами життя, націями, етносами, конфесіями” [2, с. 8]. Тобто, сучасна система освіти повинна навчити жити майбутніх фахівців, а саме навчити ефективно, самостійно та соціально (відповідно до соціокультурних норм) вправлятися із життєвими проблемами.

Російські дослідники С. Подлесий, Ю. Журавльов, Г. Масальський, В. Байденко відзначають, що на сучасному етапі вже встановлені основні критичні протиріччя еволюції системи освіти поміж: вузькою спеціалізацією знань та широким профілем необхідної загальнометодологічної підготовки; вже існуючими потребами діючих освітніх концепцій та реальними потребами російського та українського суспільств; швидкими темпами оновлення знань, технологічною інтенсифікацією системи освіти та обмеженими можливостями засвоєння індивідом; індивідуалізацією освіти, збільшенням терміну підготовки та обмеженими можливостями витрат на освіту [2, с. 10].

У цьому ж контексті, але більш чітко висловився В. П. Колесов, який зазначив, що „сьогодні моновласність відійшла у минуле, змінився соціальний облік суспільства, ринок праці сигналізує про нові запити, але вища школа продовжує робити на попередню номенклатуру спеціальностей та випускати вже давно зайвих мільйонів вчителів. непомірно пічкати їх малопридатними для практичного застосування та швидко застаріваючими знаннями” [6, с. 21].

Слід мати на увазі, що знання потрібні у будь-якій діяльності і для будь-якого рівня компетентності, але компетентність не можливо наперед продіагностувати. Її можна діагностувати тільки в процесі діяльності. Якщо у традиційно-орієнтованій системі освіти діагностика навчальної успішності може бути створена за допомогою тестової процедури, тобто екзамену, то діагностика компетентності може проводитися тільки у процесі діяльності. Відповідно у нашому випадку, для того, щоб продіагностувати рівень соціокультурної компетентності у майбутніх вчителів іноземної мови, для цього треба створити реальні умови міжкультурної комунікації з представниками іншої культури.

На сьогодні науковці Ю. Фролов, Д. Махотін, В. Болотов, В. Серіков, Ю. Татур, С. Савченко, В. Байденко, О. Андрєєв, В. Шадриков, А. Присяжна, Н. Селезньова, Д. Єрмаков, Д. Іванов, К. Митрофанов, О. Соколов пропонують різні напрямки впровадження та реалізації компетентнісного підходу у систему освіти, тобто зміни не тільки в організації змісту освіти, а й в оцінюванні ефективності процесу освіти.

По-перше, формування ключових компетентностей загального позапредметного характеру.

По-друге, впровадження компетентнісного підходу науковці пов'язують із формуванням загальних вмінь предметного характеру, наприклад, розуміння та вміння інтерпретувати іншомовні соціокультурні явища. Очевидно, вибір компетенцій з певного предмету повинні проводити фахівці з відповідної спеціальності. У нашому випадку, визначати вміння повинні фахівці з іноземних мов.

По-третє, компетентнісний підхід акцентує увагу на посиленні прикладного, практичного характеру всієї системи освіти. Цей напрямок пов'язаний із результатами освіти, що студентові не потрібні поза межами університету. Основна думка цього напрямку полягає в тому, що все що вивчається повинно бути корисним для майбутніх фахівців у повсякденному житті.

Науковці стверджують, що компетентнісний підхід все більш стає світовою тенденцією у системі освіти. Прихильники впровадження компетентнісного підходу вважають, що саме цей підхід буде сприяти формуванню ключових та базових компетентностей у випускників вузів.

Досить суттєвою щодо компетентнісного підходу є позиція В. Байденка, який висловив авторський погляд на проблему впровадження компетентнісного підходу у освітню практику та при проектуванні освітніх стандартів, а також при оновленні освітньої політики в цілому. Він вважає, що компетентнісний підхід дозволить: по-перше, створити третє покоління освітніх стандартів вищої освіти, що забезпечить прозорість та співвідносність із європейськими освітніми системами. По-друге, створити не просто переробку діючих програм із підготовки бакалаврів/магістрів, а спроектувати їх у новому, тобто компетентнісному, ключі. В основі таких стандартів мають бути не кількісні параметри, а характеристики, що відображають якісні результати освітнього процесу, а саме компетенції. По-третє, впровадження компетентнісного підходу буде сприяти укріпленню позицій вищої вітчизняної освіти на загальноєвропейському освітньому та дослідницькому просторі, з умовою збереження існуючих акаде-

мічних характеристик вітчизняної школи. По-четверте, це сприятиме подальшому зміщенню вищої освіти у сторону запитів економіки та ринку праці, посилюючи особистісну та соціальну сторону освіти. І насамкінець, це сприятиме адаптуванню випускників до їхньої життєдіяльності в умовах все більш зростаючого динамізму та невизначеності, підготувати їх як активних об'єктів нової освітньої парадигми, тобто удосконаленню своєї освіти впродовж всього життя [2, с. 4–5].

Суттєво наші позиції збігаються з позиціями науковців Ю. Фроловим та Д. Махотіним, які зробили спробу визначити переваги компетентнісного підходу, а саме переваги при розробці освітніх стандартів вищої педагогічної освіти нового покоління.

По-перше, у сучасних умовах має наслідок прискорення темпів старіння знань, але треба уточнити, що старіння інформаційного компоненту знань, тому що знання самі по собі мають цінність. Інваріантними повинні бути ті компоненти освіти, які у перспективі будуть корисні випускникам педагогічного вузу в ході практичного засвоєння нових видів професійної діяльності. Саме ті компоненти будуть відігравати вирішальну роль у підвищенні професійної мобільності молодих фахівців, їх адаптації у різних соціальних та культурних групах, у формуванні їхньої активної життєвої позиції, толерантності, ідеалів добра, справедливості, честі, спроможності слідувати, прийнятим у педагогічному розумінні, нормам та правилам поведінки. Ці вміння та навички не вписуються у традиційне поняття якості освіти, тому що не є наслідком об'єму засвоєних знань випускником вузу з конкретних дисциплін [8, с. 35].

По-друге, автори вважають, що однією з найголовніших задач професійної освіти є трансляція культури та перехід від парадигми викладання (передачі інформації) до парадигми навчання (передачі компетенцій – потенціалу до дій). Тобто, у сучасних умовах результатом освіти повинно бути не стільки засвоєння нової інформації, нових ідей, скільки формування у студентів посилок, що допомагають змінити свою поведінку. Посилки, що можна вважати як навички

соціалізації, як готовність до виконання задач майбутньої професійної діяльності.

По-третє, професія педагога унікальна, вона потребує від людини, яка обрала цю професію, володіння високим рівнем морально-етичних норм та правилами поведінки. Оскільки особистість формується і одночасно виявляється у діяльності, то майбутній викладач повинен бути готов до реалізації функцій організатора виховної роботи у дитячому колективі, вміти вчити та виховувати на своєму особистому прикладі [8, с. 37].

Принципову думку щодо компетентнісного підходу, який базується на основі особистісно орієнтованому підході, висловили В. Болотов і В. Серіков, які вважають, що у компетентнісному підході „відображено такий вид змісту освіти, що не зводиться до знаннево-орієнтованого компоненту, а передбачає цілісний досвід вирішення життєвих проблем, виконання ключових функцій, соціальних ролей, компетенцій” [3, с. 10].

Думки науковців збігаються в тому, що компетентнісний підхід ставить на перше місце не інформованість студента, а вміння вирішувати проблеми, що виникають у життєвих ситуаціях. Специфіка компетентнісної освіти полягає не у засвоєнні вже „готових знань, а спостереження за умовами появи цих знань” [3, с. 11].

Так, автори мають на увазі, що у ході навчальної діяльності студент має сам формулювати поняття, що необхідні для вирішення певних задач, таким чином, самостійна дослідницька діяльність студента стає предметом засвоєння. При навчанні на основі компетентнісного підходу студенти засвоюють нові види досвіду, тобто знаходять та визначають проблему, отримують навички дослідницької діяльності, проектування, співпраці, оцінюють якість свого результату.

Досить обґрунтовано А. Андрєєв визначає тип освіти, що потрібен системі освіти сьогодні. Він вважає, що інноваційні процеси сприяють виникненню нових ідей і педагогічна наука не виключення, він має на увазі виникнення компетентнісного підходу. Він зазначає, що компетентнісний підхід пов'язаний

із сучасністю і співвідноситься із мобільним, „відкритим” суспільством, проти-стоїть архаїчній зунівській системі освіти, що асоціюється із тоталітарним суспільством. Науковець стверджує, що „концептуальні координати компетентнісного підходу визначені досить чітко – це посилити практичну орієнтацію освіти, виходячи поза межі „зунівського” освітнього простору” [1, с. 20]. Компетентнісний підхід переходить від стадії самовизначення до стадії самореалізації, коли вже визначені загальні принципи та методологічні установи повинні знайти своє підтвердження на практиці, тобто у різних прикладних розробках.

Мова йде про впровадження нового типу освітньої парадигми. Але у педагогічній науці існують сумніви щодо універсальності компетентнісного підходу, тому що „знанневий” підхід виявився не універсальним. Існує думка, що компетентнісний підхід теж не може претендувати на повну заміну вже існуючої системи. Вітчизняні дослідники мають двояке ставлення щодо нової парадигми освіти, з одного боку, їх приваблює нові перспективи, але, з іншого, вони бояться втратити попередній досвід, у разі провалу.

Отже, науковці все більш схиляються до компромісних вирішень, тим більш компетентнісний підхід не виключає „знанневий” компонент. Так, науковці пропонують раціональні шляхи впровадження компетентнісного підходу наряду з існуванням „знанневого”. Одні вчені пропонують формувати компетентність на основі знань, вмінь та навичок на різних рівнях освітнього простору, інші вважають, що використання цього підходу повинно відбуватися у професійній освіті.

Зрозуміло, що повинен знати, розуміти студент та якими навичками він повинен володіти для того, щоб відповідати контрольним параметрам „знанневого” стандарту. Що стосується компетентнісного стандарту, то у ньому також існують знанневі вимоги, тому дослідники мають сумніви, чи не є це механічною заміною одного терміна іншим. Але все ж таки, у додаток до компетентнісних знань існують специфічні компетентнісні вимоги: здібність використовувати знання на практиці, володіти методами незалежного дослідження та вмін-

ня пояснювати його результати, оцінювати якість дослідження у певній науці [1, с. 22].

У системі вищої освіти з чіткою професіоналізацією все більш зростає орієнтація на використання компетентнісного підходу у проектуванні результатів освіти. Використання цього підходу може сприяти подоланню традиційних когнітивних орієнтацій вищої освіти, що веде до нового змісту освіти, його методів й технологій. У межах компетентнісного підходу у системі вищої освіти може з'явитися нова особливість, тобто випереджаючий характер, що передбачає еволюцію суспільства. Н. Селезньова вказує на те, що вища освіта повинна не тільки перетворюватися, а й служити джерелом перетворень. В цьому розумінні система освіти повинна бути „відкритим суспільству, посилювати свою взаємодію з основними громадськими силами і крупними секторами економіки та соціальної сфери” [7, с. 40].

Орієнтація вищої освіти на ринок труда ще не означає, що вся система освіти має орієнтуватися на потреби сучасного ринку праці. Головними постають стратегічні цілі розвитку освіти.

Специфіка формування соціокультурної компетентності у майбутніх вчителів іноземних мов полягає у тому, що навчальна діяльність в університеті тільки частково вирішує цю проблему, а саме формування знаннєвого компоненту, основна частина соціокультурної компетентності формується у позанавчальній діяльності університету.

Усе вищевикладене дозволяє зробити декілька загальних висновків щодо компетентнісного підходу як найважливішої педагогічної умови формування соціокультурної компетентності в майбутніх учителів іноземних мов.

По-перше, специфіка формування соціокультурної компетентності на основі компетентнісного підходу не є простим набором знань, умінь та навичок, що складається з їхньої суми, очевидно, недостатньо дати соціокультурну інформацію чи часткові вміння з правил поведінки при міжкультурній комунікації. Майбутній фахівець повинен не стільки володіти інформацією, скільки бути го-

товим до застосування своїх знань, умінь та навичок для розв'язання проблемних соціокультурних ситуацій при міжкультурній комунікації.

По-друге, на основі компетентнісного підходу відбувається формування ключових компетентностей, що є основою при формуванні соціокультурної компетентності. Більш того, цей підхід дозволяє по-новому поглянути на традиційну систему освіти та сприяє впровадженню нових технологій та методів навчання, тобто такий підхід якісно перетворює освітній процес на всіх рівнях.

По-третє, компетентнісний підхід ініціює студентів до саморозвитку, самореалізації, культурного самовизначення. Він сприяє формуванню в студентів особистісного суб'єктивного досвіду. Досвіду, що набувається людиною на різних етапах життя в умовах іншомовного соціокультурного оточення.

Таким чином, на сьогодні перспективним напрямком подальших досліджень ми вважаємо реалізацію ідей компетентнісного підходу, який є визначальним підходом, що спроможний до якісних перетворень у системі освіти. Очевидно, реалізація ідей компетентнісного підходу у вищій школі передбачає формування певних компетентностей у студентів та створення певних умов для самостійного формування й розвитку ключових компетентностей студентами, у нашому випадку соціокультурної компетентності.

Серед проблем, які в цьому контексті потребують подальшої розробки, слід назвати теоретичне обґрунтування використання компетентнісного підходу в різних галузях вищої освіти, а також розробки технологій формування соціокультурної компетентності на основі компетентнісного підходу.

Література

1. **Андреев А.Л.** Компетентностная парадигма в образовании: опыт философско-методологического анализа // Педагогика. – 2005. – №4. – С. 19–27.
2. **Байденко В.** Компетенции в профессиональном образовании (К освоению компетентностного подхода) // Высшее образование в России. – 2004. – № 11. – С. 3–13.

3. **Болотов В.А.**, Сериков В.В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной парадигме // Педагогика. – 2003. – №10. – С. 7–13.

4. **Загородній Ю.І.**, Курило В.С., Савченко С.В. Політична соціалізація студентської молоді в Україні: досвід, тенденції, проблеми. – К.: Генеза, 2004. – 144 с.

5. **Иванов Д.О.**, Митрофанов К.Г., Соколов О.В. Компетентностный подход в образовании. Проблемы, понятия, инструментарий: Учеб.-метод. пособие / Под ред. Е.Н. Обухова. – М.: АПК и ПРО, 2003. – 101 с.

6. **Колесов В.П.** О классификации компетенций // Высшее образование сегодня.– 2006.– №2. – С.20–22.

7. **Селезнева Н.О.** Размышления о качестве образования: международный аспект // Высш. образование сегодня. – 2004. – №4. – С. 35–44.

8. **Фролов Ю.В.**, Махотин Д.О. Компетентностная модель как основа оценки качества подготовки специалистов // Высш. образование сегодня. –2004. – №8. – С. 34–41.

S.O. Shehavltsova

Competence approach as pedagogical condition in forming sociocultural competence of prospective teachers of foreign languages

This article deals with peculiarities and the idea of competence approach in forming sociocultural competence of future teachers of foreign languages in high education. The author made a conclusion that competence approach is the main pedagogical condition of forming key-competences of future specialists.

Key-words: competence, competence approach, sociocultural competence.

Відомості про автора

Шехавцова Світлана Олександрівна – аспірант кафедри педагогіки, асистент кафедри англійської філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Основні наукові інтереси зосереджені навколо проблематики формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови у позанавчальній діяльності університету.